

EYT SORUNUNUN KAYNAĞI: YAŞLILIK AYLIĞINA HAK KAZANMA KOŞULLARI NASIL DEĞİŞTİ?

4 Aralık 2022

Yıldırım Koç

Bugünlerde en çok tartışılan konulardan biri, emeklilerde yaşa takılanlara emeklilik hakkının hangi koşullarda tanınacağı. Ancak bu tartışmalara katılanlar genellikle bu sorunun veya Türkiye’de işçilerin yaşlılık aylığına hak kazanma koşullarının zaman içinde nasıl değiştiğini pek bilmiyor. Bu yazının amacı, bu konudaki ilk kanunun çıktığı 1949 yılından itibaren işçilerin yaşlılık aylığına hak kazanma koşullarını, çeşitli dönemlerde Türkiye’de “doğumda beklenen ömür” rakamlarıyla karşılaştırmalı olarak sunmak.

Yaşlılık aylığına hak kazanma yaşı mutlaka belirli yaşlarda ömür/yaşam beklentisi rakamlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Sosyal sigorta sistemleri, bu tahminler temelinde tasarlanır ve uygulanır. Zaman içinde doğumda ve çeşitli yaşlarda beklenen ömür rakamlarının değişmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin tasarlanmasında mutlaka dikkate alınır.

Örneğin, günümüzde Türkiye’de tüm nüfus için doğumda yaşam beklentisi 78,6 yıldır. Bu rakam, erkekler için 75,9’dur; kadınlar için ise 81,3’tür. 20 yaşındaki bir kişinin önünde 59,8 yıl vardır. Bu rakam, erkekler için 57,2’dir; kadınlar için ise 62,4. Diğer bir deyişle, bir kadın 20 yaşında çalışma hayatına girer ve sigortalanırsa, bu kişinin ödeyeceği primler ile onun adına işverenin (ve belki de devletin) ödeyeceği primlerin onun emeklilik süresinde yaşlılık aylığını karşılayabilmesi beklenir. Emekliliğe hak kazanma yaşı ve ödenmiş prim miktarı ile ödenecek emekli aylığı arasında bir denge kurulmaya çalışılır.

Günümüzde Türkiye’de 45 yaşına gelmiş bir kişinin önünde 35,6 yıl daha vardır. Bu süre erkekler için 33,2 yıl, kadınlar için 37,9 yıldır. Diğer bir deyişle, bir kişi, çalışma hayatına 20 yaşında girip aralıksız çalışıp 45 yaşında emekli olursa, 25 yıllık prim ödeme karşılığında sosyal güvenlik sistemi 33,2 yıl emekli aylığı ödeyecektir.

Emeklilik tartışmalarında bu verilere dikkat edilmesinde yarar vardır.

Türkiye’de bazı işyerlerindeki emeklilik düzenlemeleri dışında işçiler için ilk genel düzenleme 1949 yılında yapıldı. 2.6.1949 gün ve 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanununa göre, ihtiyarlık sigortasından yararlanabilmek için 60 yaşını doldurmuş olmak, en az 25 yıldan beri sigortalı olmak ve “her yıl için, ortalama olarak en az 200 günlük ihtiyarlık sigortası primi ödemiş olmak” gerekiyordu.

17.7.1964 gün ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’yla farklı sigorta kolları tek bir yasayla düzenlendi. Bu yasaya göre, yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için, sigortalının, kadın ise **55** ve erkek ise **60** yaşını doldurmuş olması, en az **25 yıldan** beri sigortalı bulunması ve **en az 5.000 gün** malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olması gerekiyordu. 1964 yılında Türkiye’de doğumda yaşam beklentisi **47,92** yıldır.

23.10.1969 gün ve 1186 sayılı Yasa’yla 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu değiştirilerek, **25 yıldır** sigortalı olup **5.000** gün prim ödeyen sigortalıların yaşlılık aylığına hak kazanabilmesinde yaş sınırı kaldırıldı. Böylece, erken yaşlarda emeklilik hakkı doğdu. Bu tarihte Türkiye’de doğumda yaşam beklentisi **51,37** yıldır.

26.5.1976 tarihli *Resmî Gazete*’de yayımlanan 1992 Sayılı Kanun’la, kadınlarda sigortalılık süresi koşulu **25 yıldan 20 yıla indirildi**. 1976 yılında Türkiye’de doğumda yaşam **beklentisi 55,73** yıl olmuştu. Böylece, bir kişinin 18 yaşında sigortalı olarak çalıştığı varsayılırsa, kadınların 38 ve erkeklerin 43 yaşında emekli aylığı almaya hak kazanmaları mümkün oldu. Ayrıca, 18 yaşın altındaki dönemlerde malullük, yaşlılık, ölüm sigortasına prim ödenerek çalışılmış olması halinde, bu süre de dikkate alınıyor ve daha erken yaşlarda emekli olunabiliyordu. Bu yıllarda kabul edilen borçlanma düzenlemeleriyle, birçok insan, geçmişte sigortasız çalıştığı günleri de emeklilik açısından saydırarak erken yaşta yaşlılık aylığı almaya hak kazandı. Ayrıca, 11.7.1978 tarihli *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren kanunla, sigortalıların er olarak silah altında geçen süreleri ile yedek subay okulunda geçen sürelerinin de asgari ücret üzerinden hesaplanacak primleri ödemeleri şartıyla, prim gün sayılarına eklenebilmesi olanağı sağlandı.

1969 yılındaki 1186 Sayılı Kanun'la, sigortalılara bağlanan aylık oranı %50'den %70'e çıkarıldı. Ayrıca, yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için geçmiş hizmetlerin en düşük ücret üzerinden borçlanılması imkânı da sağlandı.

6.3.1981 gün ve 2422 Sayılı Yasa'yla 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu değiştirildi. "Kadın ise 50, erkek ise 55 yaşını doldurmuş olması ve en az 5.000 gün prim" ödemesi veya "kadın ise 50, erkek ise 55 yaşını doldurmamış olmakla beraber, kadın ise 20, erkek ise 25 yıldan beri sigortalı bulunması ve en az 5.000 gün, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olması şarttır" düzenlemesi getirildi. Bu yasayla kaybedilen hakların en önemlileri şunlardı: Ayakta yapılan tedavilerde ilaç bedellerinin %20'si sigortalıdan kesilmeye başlandı. Emekli aylığının hesaplanmasında son beş yıllık kazançların en yüksek üç yılının ortalaması yerine, beş yılın tümünün ortalaması alınmaya başlandı. Yaşlılık aylığı taban oranı **%70'ten %60'a indirildi**. Sigorta primi işçi payı **%14'e** çıkarıldı. Kurum sağlık yardımlarından yararlanacak olanların muayene başına bir ücret ödemesi uygulaması getirildi.

24.12.1985 gün ve 3246 sayılı Kanunla getirilen düzenleme (Resmi Gazete 10.1.1986) ile yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için yaş koşulu getirildi: "İlk defa 1 Ocak 1990 tarihinden itibaren prim veya kesenek ödemek suretiyle ilgilendirilecek sigortalılara; (a) kadın ise 55, erkek ise 60 yaşını doldurmuş bulunmak ve en az 5.000 gün veya, (b) kadın ise **55**, erkek ise **60** yaşını doldurmuş bulunmak, 15 yıldan beri sigortalı olmak ve en az 3.600 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ödemiş bulunmak."

DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'nin işçiler lehine adımlarından biri, 10.1.1986 tarihinde yürürlüğe girerek yaşlılık aylığına hak kazanmayı çok zorlaştıran 3246 Sayılı Yasa'nın düzenlemelerini etkisiz kılan adımları atması oldu. 27 Şubat **1992** tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan 3774 Sayılı Kanun'la, yaşlılık aylığına hak kazanmada yaş koşulu kaldırıldı; yaşlılık aylığı için **kadınların 20 yıl, erkeklerin 25 yıldır sigortalı olmaları ve en az 5.000 gün prim** ödemeleri yeterli sayıldı. Bu tarihte Türkiye'de doğumda yaşam beklentisi **65,00** yılı.

25 Ağustos **1999** gün ve 4447 Sayılı Yasa'yla sosyal güvenlik haklarında önemli kısıtlamalara gidildi ve yaşlılık aylığına hak kazanma, konan yaş sınırı nedeniyle, zorlaştırıldı. (8 Eylül 1999) Emeklilikle yaşa takılanların sorunu bu kanunla ortaya çıktı.

31 Mayıs 2006 gün ve 5510 Sayılı Kanun'la emeklilik daha da zorlaştırıldı, sağlık harcamalarında sigortalıların katkı paylarının artırılmasının da yolu açıldı.

Yasada yaşlılık aylığına hak kazanma yaşı yükseltildi, prim ödeme gün sayısı artırıldı. Yasanın 28. maddesinde, 01.01.2007'den sonra sigorta kapsamına girenlere, **kadın için 58, erkek için 60** yaşını doldurmuş olmaları ve **en az 7200** gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş bulunması koşuluyla aylık bağlanacağı belirtiliyordu. Yaş sınırı, 01.01.2036'dan başlayarak kadınlar için 01.01.2048'e, erkekler için 01.01.2044'e kadar kademeli olarak 65'e yükseltiliyordu. Yasanın ilgili maddesi şöyleydi:

MADDE 28- Yaşlılık sigortasından sigortalıya sağlanan haklar şunlardır:

- a) Yaşlılık aylığı bağlanması.
- b) Toptan ödeme yapılması.

(Değişik ikinci fıkra: 17/4/2008-5754/16 md.) İlk defa bu Kanuna göre sigortalı sayılanlara;

a) Kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmaları ve en az 9000 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması şartıyla yaşlılık aylığı bağlanır. Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için prim gün sayısı şartı 7200 gün olarak uygulanır.

b) (a) bendinde belirtilen yaş şartı;

- 1) 1/1/2036 ilâ 31/12/2037 tarihleri arasında kadın için 59, erkek için 61,
- 2) 1/1/2038 ilâ 31/12/2039 tarihleri arasında kadın için 60, erkek için 62,
- 3) 1/1/2040 ilâ 31/12/2041 tarihleri arasında kadın için 61, erkek için 63,
- 4) 1/1/2042 ilâ 31/12/2043 tarihleri arasında kadın için 62, erkek için 64,
- 5) 1/1/2044 ilâ 31/12/2045 tarihleri arasında kadın için 63, erkek için 65,
- 6) 1/1/2046 ilâ 31/12/2047 tarihleri arasında kadın için 64, erkek için 65,
- 7) 1/1/2048 tarihinden itibaren ise kadın ve erkek için **65**,

olarak uygulanır. Ancak yaş hadlerinin uygulanmasında (a) bendinde belirtilen prim gün sayısı şartının doldurulduğu tarihte geçerli olan yaş hadleri esas alınır.